

УДК [332.122:338.43]:352/354:[330.342.146:061.1]
JEL O18, Q15, R22, R32, H70

В. В. Борщевський

доктор економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів
e-mail: borshchevsky@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1868-4434>

І. Р. Залуцький

кандидат економічних наук, доцент, в. о. завідувача відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів
e-mail: zalutskij.ivan@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3652-1145>

Ю. І. Присяжнюк

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів
e-mail: yurprys@meta.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8324-4681>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ЄС

Досліджено методологічні засади та прикладні аспекти стимулювання розвитку сільських територіальних громад у соціально-економічних умовах ЄС. Акцентовано увагу на першочерговій ролі принципів субсидіарності, збалансованого розвитку та багатофункціональної сільської економіки. Виявлено роль інституційного, фінансового, соціального та інформаційного механізмів у стимулюванні розвитку сільських територіальних громад з погляду соціально-економічних пріоритетів ЄС. Сформульовано пропозиції для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо адаптації досвіду ЄС у розвитку сільських територіальних громад у сучасних реаліях України.

Ключові слова: сільські територіальні громади, європейська інтеграція, просторовий розвиток, регіональна політика ЄС, децентралізація влади.

Borshchevskiy V., Zalutskiy I., Prisyazhnyuk Yu. THE CONCEPTUAL PRINCIPLES AND MECHANISMS OF IMPROVING THE DEVELOPMENT OF LOCAL RURAL COMMUNITIES IN THE SYSTEM OF EU SOCIO-ECONOMIC PRIORITIES

The paper is devoted to the problems of rural territorial communities' development in Ukraine in conditions of modern economic reforms, in particular in terms of priorities of decentralization policy and European integration. The nature of «rural territorial community» scientific category in its theoretical-methodological, historical and institutional-legislative senses is examined. Special attention is paid to legal controversies that create the field for emergence of institutional barriers for rural territorial communities' development in Ukraine. The paper draws parallels between the principles of rural territorial communities' development in the EU Member States and Ukraine, contributing to finding major factors of preventing the development of rural territorial communities' development in our country in current conditions of conducting the administrative and territorial reform. In particular, the destructive impact of excessive decentralization in terms of making management decisions related to the forming of consolidated territorial communities is emphasized. It brings the institutional dysfunctions, in particular the institutional traps, and reduces the efficiency of the use of human and social capital in many rural settlements of Ukraine. Conceptual foundations and mechanisms of rural territorial communities' development stimulation in the EU Member States are analyzed from the viewpoint of the perspective of their adaptation in Ukraine. The priority of principles of subsidiary, balanced development and multifunctional rural economy is emphasized in the context of enhancing the exploitation efficiency of rural human, financial and natural resources and improvement of the level of life of rural residents and social and economic development of rural territorial communities. The decisive role of institutional, financial, social and informational mechanisms in stimulation of rural territorial communities' development and adaptation of EU conceptual foundations and social and economic priorities is revealed. On this basis the recommendations for state authorities and local governments of Ukraine on the use of EU experience in rural territorial communities' development in current Ukrainian realities are suggested. In particular, we recommend securing the transfer to local governments of the sufficient amount of administrative and management liabilities and financial resources in the course of authorities' decentralization policy, providing the improvement of financial, institutional, transport and informational infrastructure of rural territories' development and guaranteeing the sustainability of rural development policy.

Keywords: rural territorial communities, European integration, spatial development, EU regional policy, decentralization of authorities.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших реформ, започаткованих в Україні після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, стала децентралізація влади, яка, поряд з іншим, має на меті забезпечити стимулювання економічного розвитку сільських територіальних громад. Адже в системі соціально-економічних пріоритетів ЄС, курс на зближення з яким декларує наша держава, розвитку сільських територіальних громад відводиться одне з чільних місць.

На жаль, Україна до цього часу значною мірою розвивається в руслі економічних стереотипів і рудиментів радянської доби, що відкидає сільські територіальні громади на периферію економічного розвитку. Особливо відчутно це спостерігається в сільській місцевості, значно віддаленій від великих міських агломерацій.

Зважаючи на зазначене, сьогодні доволі актуальною науковою проблемою є пошук засобів адаптації на вітчизняний соціально-економічний ґрунт тих концептуальних засад і механізмів стимулювання розвитку сільських територіальних громад, які успішно використовуються в країнах-членах ЄС.

Аналіз останніх досліджень. Зважаючи на актуальність цієї наукової проблеми, її розв'язанню присвячені численні публікації українських авторів. Зокрема, Т. Заяць акцентує увагу на особливостях розвитку сільських поселень України в умовах децентралізації влади [6], Т. Кравченко аналізує вплив суспільних новацій на розвиток села через розвиток сільських громад [11], О. Бородіна та І. Прокопа досліджують взаємну адаптацію аграрного розвитку та саморозвитку сільських громад у контексті їх модернізації [3], О. Безуглий окреслює напрями та чинники сталого розвитку сільських територіальних громад, у тому числі з погляду адаптації принципів регіональної політики ЄС [1].

Водночас переважна більшість авторів акцентують свою першочергову увагу на особливостях і пріоритетах розвитку сільських територіальних громад України в контексті ендегенних та екзогенних чинників їх економічного зростання, не приділяючи при цьому належної уваги адаптації на вітчизняний ґрунт концептуальних засад і механізмів розвитку цих громад у контексті досвіду ЄС. Це певною мірою виводить зі сфери наукового аналізу проблематику розвитку сільських територіальних громад нашої держави як багатофункціональних соціальних систем, що розвиваються під впливом самоорганізації та саморозвитку, ефективність яких, у свою чергу, значною мірою залежить від збалансованості інституційного середовища та якості людського й соціального капіталу села.

Метою статті є окреслення концептуальних засад і виявлення найбільш дієвих механізмів стимулювання розвитку сільських територіальних громад, використуваних у країнах-членах ЄС, а також формулювання пропозицій щодо підвищення ефективності їх соціально-економічної адаптації в Україні.

Основні результати дослідження. Першочергового значення у цьому контексті набуває розуміння соціально-економічної сутності розвитку сільських територіальних громад з урахуванням диференціації наукових категорій «сільська територія» і «сільська територіальна громада».

Беручи за основу визначення поняття «громада», яке дає Академічний тлумачний словник української

мови, доцільно наголосити на історичному контексті його укорінення, а саме на тому, що на Україні та в Білорусі у XIX ст. громадами було прийнято називати поземельні селянські об'єднання, а також збори їх членів, які приймали колективні рішення [5].

На цій підставі сучасні дослідники часто користуються терміном «громада» в розумінні усталеної територіальної спільноти, здатної на формування певної позиції щодо ключових питань місцевого розвитку, а також готової на солідарні дії щодо вирішення спільних проблем. Тобто громади можуть розглядатися як з погляду активної участі в місцевому суспільно-політичному житті, майже ототожнюючись з поняттям місцевого самоврядування, так і з погляду опозиційності, подекуди стихійної, до управлінських рішень і процесів, що йдуть всупереч інтересам більшості її членів [4].

Таким чином, термін «територіальна громада» більшою мірою притаманний мешканцям сільських територій, аніж великих міст. Це зумовлено тим, що в містах здатність населення об'єднуватися у спільноти, спроможні чинити скільки-небудь серйозний вплив на прийняття управлінських рішень, є значно меншою, ніж у сільській місцевості. Адже для цього згадані спільноти в містах мають бути достатньо великими, зберігаючи при цьому єдність інтересів усіх своїх членів і консолідованість їх позиції, що з точки зору практичної соціології видається доволі проблемним завданням.

Це підтверджується також твердженнями про понятійний розрив між трактуванням поняття «громада» в сільському та міському історичному контекстах (у селах громадами вважалися спільноти їх мешканців, а в містах громадами було прийнято називати переважно політичні організації української буржуазної інтелігенції). Вказана розбіжність простежується й у вітчизняних етнографічних дослідженнях, які тривалий час фокусувалися саме на селянстві як виключному носієві етнічної традиції та духу справжньої української громади [4].

Важливим аспектом, пов'язаним з дослідженням соціально-економічних особливостей розвитку сільських територіальних громад України в контексті досвіду та соціально-економічних пріоритетів ЄС, є інституційно-правовий.

У Конституції України територіальна громада визначається, як «жителі села чи добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста». При цьому констатується, що «місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи», а також, що «територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях» [10].

У Законі України «Про місцеве самоврядування» територіальна громада визначається як «жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр» [8].

Цивільний кодекс України визначає, що «територіальні громади набувають і здійснюють цивільні права та обов'язки через органи місцевого самоврядування у межах їхньої компетенції, встановленої законом», а також, що «у випадках і в порядку, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами, від імені територіальних громад за спеціальними дорученнями можуть виступати фізичні та юридичні особи» [15].

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» передбачає можливість об'єднання сільських територіальних громад з містами, встановлюючи при цьому, що «об'єднана територіальна громада, адміністративним центром якої визначено місто, є міською територіальною громадою, центром якої визначено селище, – селищною, центром якої визначено село, – сільською». Хоча в цьому ж Законі констатується, що «добровільне об'єднання територіальних громад не призводить до зміни статусу населених пунктів як сільської чи міської місцевості» [7].

У Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» також використовується термін «спроможна територіальна громада». Так, у ст. 9, п. 4 цього Закону вказано: «Кабінет Міністрів України може визнати об'єднану територіальну громаду спроможною, за умови її утворення в порядку, визначеному розділом II цього Закону, навколо населеного пункту, визначеного перспективним планом формування територій громад Автономної Республіки Крим, області як адміністративного центру об'єднаної територіальної громади, а також якщо кількість населення об'єднаної територіальної громади становить не менше половини кількості населення територіальних громад, які мали увійти до такої об'єднаної територіальної громади відповідно до перспективного плану формування територій громад Автономної Республіки Крим, області, якщо інше не встановлено законом... Якщо рада об'єднаної територіальної громади прийняла рішення про відмову у наданні згоди на добровільне приєднання до неї іншої територіальної громади за її ініціативою, Кабінет Міністрів України може скасувати рішення про визнання такої об'єднаної територіальної громади спроможною» [7].

При цьому визначення спроможної територіальної громади, наведене у відповідній постанові КМУ [14], є доволі розпливчастим: «спроможна територіальна громада – територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці».

Отже, з одного боку, сільські територіальні громади чинним законодавством України визначаються як сукупність усіх мешканців, що постійно проживають в межах певної сільської території, яка має статус адміністративно-територіальної одиниці з єдиним адміністративним центром – селом або селищем. З іншого боку, мешканці тих сіл і селищ, які входять до складу об'єднаної територіальної громади з адміністративним центром у місті, юридично

перестають вважатися мешканцями сільської громади, що є певним сутнісним нонсенсом.

Щобільше, новації в інституційно-правовому забезпеченні діяльності сільських територіальних громад, запроваджені в Україні під час реалізації адміністративно-територіальної реформи (починаючи з 2014 р.), певною мірою спотворили саме розуміння сутності сільської громади. Адже громада, як об'єднання сільських мешканців, апіорі не може бути «спроможною» або «неспроможною», тим більше отримуючи цей статус від КМУ як органу державної виконавчої влади. Це суперечить не лише базовим принципам самоорганізації населення, але й теорії та практиці місцевого самоврядування ЄС.

Так, вітчизняні дослідники небезпідставно акцентують увагу на тому, що в Європейській хартії місцевого самоврядування територіальна громада визначається як один зі специфічних суб'єктів місцевого самоврядування, а її специфіка полягає в тому, що на місцевому рівні можна розглядати перетворення територіальної громади з учасника управління на його первинного суб'єкта. При цьому вирішального значення набуває самостійність місцевого самоврядування на рівні сільських територіальних громад, що знаходить свій вияв у їх організаційній і матеріально-фінансовій відокремленості, самостійному вирішенні місцевих справ у межах власної компетенції, закріпленій законодавством, самостійній відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Саме тому в Україні, де так і не було подолано радянської спадщини централізованого управління розвитком територіальних громад, особливо сільських, процедура їх об'єднання (яка лише формально вважається добровільною), поки що не дає очікуваних результатів [2, с. 133].

Натомість в ЄС, де розвиток сільських територіальних громад ґрунтується на принципах субсидіарності та сталого зростання, існує значно ширше поле для використання механізмів самоорганізації та саморегулювання, що дає відверто кращі результати, як з погляду ефективності використання наявного людського та природно-ресурсного потенціалу, так і в контексті нарощування якості соціального капіталу.

Передусім слід звернути увагу на те, що сучасна політика розвитку сільських територіальних громад у країнах-членах ЄС сформувалася як відокремлений напрям Спільної аграрної політики ЄС, яка протягом тривалого періоду часу реформувалася та вдосконалювалася, неухильно перетворюючись з політики підтримки сільськогосподарського виробництва на політику сільського розвитку. При цьому Спільна аграрна політика нерозривно пов'язується та узгоджується з регіональною політикою ЄС, використовуючи принцип синергетичного впливу на формування культурного, духовного та соціального середовища у сільській місцевості, відкриваючи при цьому нові форми співробітництва та координації взаємозв'язків між історично сформованими регіонами, в яких традиційно проживає переважно сільське населення [12].

В ЄС сільський розвиток на базі громад передбачає взаємоузгодженість усіх найважливіших факторів розвитку села. Він планується, здійснюється і контролюється самими громадами за сприяння

держави. Водночас концептуальними засадами стимулювання розвитку сільських територіальних громад виступають: гуртування та підвищення якості людського і соціального капіталу, забезпечення доступу всіх верств сільського населення до локальних ресурсів та економічних вигод від їх ефективного використання, а також багатофункціональний розвиток сільської економіки [13].

Основними механізми, які забезпечують втілення окреслених концептуальних засад в життєдіяльність сільських територіальних громад країн-членів ЄС є: інституційний, фінансовий, соціальний та інформаційний.

Інституційний механізм забезпечує координацію формальних і неформальних правил, які лежать в основі розвитку сільських територіальних громад, спираючись при цьому на діяльність розгалуженої мережі соціальних інститутів та інституцій, пріоритетне значення серед яких мають органи місцевого самоврядування, а також громадські організації, зокрема агенції місцевого розвитку, аграрні палати тощо.

За допомогою фінансового механізму здійснюється безперервне постачання сільських територіальних громад необхідними їм фінансовими ресурсами, які, поряд з іншим, скеровуються на розвиток місцевої інфраструктури та забезпечують підвищення якості людського і соціального капіталу села. Крім того, фінансовий механізм дає змогу ефективно координувати надходження коштів з різних фінансових джерел (місцеві бюджети, державні субвенції, приватні інвестиції, структурні фонди ЄС, банківське кредитування, благодійні внески тощо), перерозподіляючи їх на заздалегідь визначені пріоритетні цілі.

Соціальний механізм, який функціонує у тісному взаємозв'язку з інституційним і фінансовим, відповідає за координацію інтересів різних груп сільських мешканців, які формують сільську територіальну громаду, забезпечуючи взаємоузгоджене досягнення їх цілей. Крім того, він дозволяє інтегрувати в єдине ціле зусилля органів місцевого самоврядування, бізнесу і пересічних мешканців громади.

Водночас за якісні комунікації в межах сільських територіальних громад, покликани мінімізувати транзакційні витрати, пов'язані з функціонуванням соціального, а також фінансового й інституційного механізмів стимулювання їх розвитку, відповідає інформаційний механізм. Його основними складовими виступають: інформаційно-комунікаційна інфраструктура громади, домінуючі в її межах форми та засоби передачі інформації, нівелювання інформаційних асиметрій і комунікаційних бар'єрів тощо.

Окреслюючи пріоритетні напрями адаптації концептуальних засад і механізмів стимулювання розвитку сільських територіальних громад, поширених у країнах-членах ЄС, на український соціально-економічний ґрунт, першочергову увагу слід акцентувати на викоріненні низки інституційних дисфункцій, які суттєво знижують ефективність економічних взаємодій в межах вітчизняного сільського соціуму. Адже саме поняття «сільська територіальна громада» передбачає насамперед якісну соціальну взаємодію між сільськими мешканцями.

Це фокусує основну увагу дослідників на способах, за допомогою яких люди усвідомлюють спільні потреби та виробляють колективні дії задля їх задоволення. З погляду такої взаємодії розвиток громади розцінюється як динамічний процес, до якого мають безпосередній стосунок різні соціальні групи сільських мешканців. Крім того, в сільській місцевості існує значна кількість різних неформальних груп, які допомагають окремим індивідам досягати своїх інтересів та цілей. Взявши за основу ці неформальні групи й встановивши між ними зв'язок, можна вирішувати різні питання розвитку громади. Проте це передбачає гармонійну взаємодію між членами громади. Така взаємодія є ефективною лише тоді, коли громади функціонують у межах єдиного та всеохопного інституційного середовища, що виробляє та задовольняє спільні інтереси їх мешканців і потреби всіх жителів певної місцевості [11].

Т. Заяць відзначає, що особливо важливим у досягнення життєстійкості сільських територіальних громад України в сучасних соціально-економічних умовах є збереження їх людності. Адже зі зменшення населення будь-які сільські поселення, насамперед дрібні, швидко втрачають більшість ресурсів, необхідних для їх життєдіяльності. Саме тому, на думку авторки, порушення соціально-демографічної збалансованості в межах окремих сільських поселень і між різними підсистемами єдиної системи розселення сільських мешканців можна розглядати як одну із головних причин поступової деградації сільської поселенської мережі України [6, с. 50].

Це актуалізує проблему збалансованого розвитку сільських територіальних громад нашої держави на основі поєднання економічних, соціальних і гуманітарних аспектів їх життєдіяльності. У цьому контексті, використовуючи принципи, закладені в основу стимулювання розвитку сільських територіальних громад у країнах-членах ЄС, доцільно відзначити необхідність передачі на місцевий рівень переважної частини адміністративних і фінансових повноважень, відповідно до принципу субсидіарності.

Передусім це стосується передачі сільським територіальним громадам повноважень у сфері розпорядження земельними, водними, лісовими ресурсами, а також корисними копалинами локального значення (розташованими у межах відповідних сіл та їх господарських територій) [13].

Крім того, з метою акумулювання достатнього обсягу фінансових ресурсів, потрібних для ефективного розвитку сільських територіальних громад, слушно видається пропозиція вчених ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» про доцільність створення фондів локального розвитку, які б могли консолідувати фінансові та матеріальні ресурси для спільного розвитку місцевого господарства та фінансування локальних проектів. Кошти цих фондів повинні мати цільове призначення і не використовуватися на споживчі цілі членів громади. Джерелами наповнення таких фондів мають стати: погектарні платежі оренддарів земельних часток (паїв), розташованих у межах відповідної сільської ради; кошти донорів; благодійні внески і внески членів громад (грошові, матеріальні та послугові, включаючи трудову участь). Внески та їх розмір (з урахуванням характеру сільськогосподарської діяльності, якості та місця розташування земельних ділянок тощо)

обумовлюватимуться громадою у процесі укладання договорів оренди землі та фіксуватимуться в окремій угоді [3, с. 69].

Водночас, для ефективного впровадження пропонує новаций у практику життєдіяльності сільських територіальних громад України, має бути суттєво удосконалено інституційний механізм стимулювання їх розвитку, передусім у напрямі подолання низки інституційних пасток, які виснажують людський і природно-ресурсний потенціал українського села.

У роботах вітчизняних дослідників акцентується увага на тому, що запобігання утворенню або ліквідації «інституційних пасток» залежить не тільки від уряду, але і від спонтанних і незалежних від урядової політики тенденцій впливу, наприклад стабільності економічних процесів. Адже низка «інституційних пасток» (наприклад, корупційна пастка чи пастка тіньової економіки) пов'язані з тією або іншою формою рентоорієнтованої поведінки, особливо в періоди, коли під час швидких інституційних трансформацій вивільняються гігантські рентні доходи, що дозволяє деяким економічним агентам опинитися в привілейованому становищі [9, с. 27].

Це актуалізує проблему стабільності економічної політики сільського розвитку та гармонійної адаптації на вітчизняних ґрунт тих її інструментів, які традиційно притаманні розвинутих країнам-членам ЄС. Насамперед це стосується проведення децентралізації влади та зміни адміністративно-територіального устрою нашої держави. Адже непродумані, а часто і відверто провокативні рішення, які приймаються на урядовому та регіональному рівнях щодо механізмів і засобів стимулювання розвитку сільських територіальних громад, зокрема у контексті їх об'єднання з містами, здатні завдати більше шкоди, аніж принести користі, особливо з погляду ефективності використання наявного людського потенціалу та соціального капіталу українського села.

З цього приводу в роботах українських науковців висловлюються численні застереження, суть яких переважно полягає у тому, що копіювати нинішні інституційні стандарти ЄС, які еволюціонували протягом тривалого періоду часу, в умовах сучасних реалій розвитку сільських територіальних громад України відверто недоцільно.

Наприклад, посилання на досвід Польщі в реформуванні місцевого самоврядування, які ігнорують той факт, що уряд країни більше п'яти років готувався до впровадження змін в адміністративно-територіальному устрої, а також мав значну фінансову підтримку від ЄС, що дозволило створити в сільській місцевості нормально працюючі електронні сервіси, забезпечити якісне Інтернет-покриття, побудувати сучасні дороги, щоб можна було швидко дістатися до адміністративних центрів, і лише після цього почати об'єднувати громади, в сучасних українських реаліях сприймається як певна маніпулятивна технологія. [2, с. 135]

Висновки. Таким чином, використання в Україні досвіду ЄС щодо розвитку сільських територіальних громад повинне ґрунтуватися на першочерговому усвідомленні тих концептуальних засад і механізмів, які лежали в основі відповідних реформ, а не на копіюванні тих інституційних норм, які діють у сучасних економічних реаліях країн-членів ЄС.

У цьому контексті необхідно насамперед забезпечити реалізацію принципів субсидіарності, збалансованого розвитку та багатофункціональності сільської економіки, які мають створити необхідний інституційний ґрунт для підвищення життєздатності сільських територіальних громад України та реформування адміністративно-територіального устрою нашої держави на засадах реальної децентралізації.

Подальші дослідження в цьому напрямі можуть стосуватися прикладних інструментів підвищення ефективності функціонування інституційного, фінансового, соціального та інформаційного механізмів стимулювання розвитку сільських територіальних громад України з використанням позитивного досвіду країн-членів ЄС.

Список використаних джерел

1. Безуглий О. *Територіальна громада в Україні: напрями та чинники сталого розвитку*: дис. ... канд. наук з держ. упр. / Харківський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України. Харків, 2008. 20 с.
2. Білуха Л. Поняття територіальної громади та спроможної територіальної громади. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 1(56). С. 132-136.
3. Бородіна О., Прокопа І. Аграрний розвиток і саморозвиток громад: модернізація через взаємну адаптацію (теоретико-методологічний аспект). *Економіка України*. 2014. № 4(629). С. 55-72.
4. Власенко Є. Громада як соціальний та просторовий феномен. *CANactions*: сайт. 2018. URL: http://www.canactions.com/article_hromada
5. Громада. *Академічний тлумачний словник української мови*. 2018. URL: <http://sum.in.ua/s/ghromada>
6. Заяць Т. Розвиток сільських поселень України в умовах децентралізації: можливості та ризики. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. №3(31). С. 48-60.
7. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 15.02.2015 р. №157-VIII. *Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
8. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. №280/97-ВР. *Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
9. Іваненко І., Шубіна О. «Інституціональні пастки» в країнах з перехідною економікою. Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Серія: Економічні науки. 2011. №3. С. 24-29.
10. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-вр. *Законодавство України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
11. Кравченко Т. Розвиток села за допомогою сільських громад. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. пр. 2015. №2. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2015-1/doc/2/02.pdf>
12. Малько Ю. Конвергенція політики сільського розвитку в європейському просторі. *Демократичне врядування*: [електрон. зб. наук. пр.]. 2014. Вип. 15.

URL:

http://lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk15/index.html

13. Основні засади Національної політики сільського розвитку. Катеринопільська районна державна адміністрація: сайт. 21.10.2018 р. URL: <http://katerynopiladm.gov.ua/obgovorennya-zmin-dokonstitutsiyi-ukrayini/item/download/2089>

14. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214. *Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>

15. Цивільний кодекс України, прийнятий 16.01.2003 р. №435-IV. *Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

References

1. Bezuhlyy, O. (2008). Terytorial'na hromada v Ukraini: napryamy ta chynnyky staloho rozvytku [Territorial community in Ukraine: directions and factors of sustainable development]. Ph.D. in Econ. Dissertation, Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration, Kharkiv, Ukraine. [in Ukrainian].

2. Bilukha, L. (2017). Ponyattya terytorial'noyi hromady ta spromozhnoyi terytorial'noyi hromady [The concept of a territorial community and a capable territorial community]. In *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya [Theory and Practice of Public Administration]*: Vol. 1(56) (pp. 132-136). [in Ukrainian].

3. Borodina, O., & Prokopa, I. (2014). Ahrarnyy rozvytok i samorozvytok hromad: modernizatsiya cherez vzayemnu adaptatsiyu (teoretyko-metodolohichnyy aspekt) [Agrarian development and self-development of communities: modernization through mutual adaptation (theoretical and methodological aspect)]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 4(629), 55-72. [in Ukrainian].

4. Vlasenko, Ye. Hromada yak sotsial'nyy ta prostorovy fenomen [The community as a social and spatial phenomenon] (2018). Громада як соціальний та просторовий феномен. *CANactions*: Website. Retrieved from http://www.canactions.com/article_hromada [in Ukrainian].

5. Hromada. Akademichnyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy [Community. Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] (2018). Retrieved from <http://sum.in.ua/s/ghromada> [in Ukrainian].

6. Zayats, T. (2017). Rozvytok sil's'kykh poselen' Ukrainy v umovakh detsentralizatsiyi: mozhlyvosti ta ryzyky [Development of rural settlements of Ukraine in the conditions of decentralization: opportunities and risks]. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and Social Economy*, 3(31), 48-60. [in Ukrainian].

7. Pro dobrovil'ne ob'yednannya terytorial'nykh hromad [On voluntary association of territorial communities] (2015). Law of Ukraine, adopted on 2015, Feb 15, 157-VIII. *Legislation of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> [in Ukrainian].

8. Pro mistseve samovryaduvannya [On local self-government] (1997). Law of Ukraine, adopted on 1997, May 21, 280/97-VR. *Legislation of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

9. Ivanenko, I., & Shubina, O. (2011). «Instytutsional'ni pastky» v krayinakh z perekhidnoyu ekonomikoyu ["Institutional traps" in countries with transition economies]. *Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu ekonomiky i torhivli im. Mykhayla Tuhan-Baranovs'koho. Seriya: Ekonomichni nauky – Bulletin of Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhaylo Tuhan-Baranovsky. Series: Economics*, 3, 24-29. [in Ukrainian].

10. Konstytutsiya Ukrainy [The Constitution of Ukraine] (1996). Law of Ukraine, adopted on 1996, Jun 28, 254k/96-vr. *Legislation of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

11. Kravchenko, T. (2015). Rozvytok sela za dopomohoy sil's'kykh hromad [Development of the village with the help of village communities]. In *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya [Actual problems of public administration]*: Vol. 2. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2015-1/doc/2/02.pdf> [in Ukrainian].

12. Malko, Yu. (2014). Konverhentsiya polityky sil's'koho rozvytku v yevropeys'komu prostori [Convergence of rural development policy in the European space]. In *Demokratychnе vryaduvannya [Democratic Governance]*: Vol. 2. Retrieved from http://lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk15/index.html [in Ukrainian].

13. Osnovni zasady Natsional'noyi polityky sil's'koho rozvytku [Basic principles of the national rural development policy]. (2018). Основні засади Національної політики Сільського розвитку. *Katerynopil District State Administration*: Website. 2018. Retrieved from <http://katerynopiladm.gov.ua/obgovorennya-zmin-dokonstitutsiyi-ukrayini/item/download/2089> [in Ukrainian].

14. Pro zatverdzhennya Metodyky formuvannya spromozhnykh terytorial'nykh hromad [On approval of the Methodology for the formation of capable territorial communities] (2015). Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF> [in Ukrainian].

15. Tsyvil'nyy kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine] (2003). Adopted on 2003, January 16, 435-IV. *Legislation of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].

Надійшло 13.09.2018 р.